

ŞAMANİST RİTÜELLER KAPSAMINDA ŞAMAN DAVULUNDA BULUNAN SEMBOLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Oğuz BOZDEMİR¹

Hüseyin ÖZÇELİK²

DOI: 10.34189/asd.4.8.008

1 Oğuz BOZDEMİR, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çerkeş Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojileri Bölümü, Endüstriyel Cam Ve Seramik Programı (oguzbozdemir@karatekin.edu.tr). (<https://orcid.org/0000-0002-1995-060X>)

2 Hüseyin ÖZÇELİK, Hacettepe Üniversitesi, Seramik Bölümü (hsynozlk@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-5620-661X>)

ŞAMANİST RİTÜELLER KAPSAMINDA ŞAMAN DAVULUNDA BULUNAN SEMBOLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Özet

Düğünler, ritüeller, büyüler, cenaze törenleri gibi uygulamaların Şamanizm'in geleneksel kültürünün temel parçaları olduğu söylenebilir. Şamanizm inancına sahip toplumlarda koruyucu ruhlar, yardımcı ruhlar, tedavi edici ruhlar, şaman toplumu, evrenin yapısı, değerleri ve hiyerarşileri müzik ile iç içe olarak ritüellerde kullanılmıştır. Şaman kültürünün önemli özelliklerinden biri de kendi mitolojilerini müzikle, müzik aletlerine ve müzik yaratıcısına bağlı mitolojilerle birlikte uygulamalarıdır. Şaman, sesin ve müziğin yardımıyla yardımcı ruhlarına seslenir ve şarkılar aracılığıyla onlarla konuşur. Ritüel melodileri ve taşıdıkları anlamlar, güçlü, kontrol edilemez, kutsal ve aynı zamanda keşfedilmemiş ruhani duygularla insanları bir araya getirir. Müziğin bu denli etkili olduğu Şamanizm felsefesinde en çarpıcı ve önemli ritüel objelerinden biri de davul olmuştur. Davulsuz bir ritüel ve davul kullanmayan bir şaman yoktur. Davulun önemli bir ritüel objesi olmasının yanında, davul üzerindeki semboller aracılığıyla şamanın düzenlediği ritüelin etkisi güçlenmekte ve ruhani alemlerde büyülü uçuşlarını gerçekleştirebilmektedir. Her şaman, yaşadıklarını ve deneyimlerini belirli objelerle ilişkilendirerek davulun üzerine resimsel olarak aktarmıştır. Davullar ve üzerilerindeki çizimler, atalardan alınıp gelecek nesillere aktarılmış ve bu resimler zamanla kalıcı semboller haline gelerek Şamanist efsanenin bir parçası haline gelmişlerdir. Bu nedenle Şamanizm'de davulun edindiği yer incelenmiş, davulun önemine dikkat çekilmiş, davul üzerindeki sembollerin anlamları üzerine durulmuştur. Şamanist felsefede önem verilen objelerden biri olan davul ile davulun üzerine işlenen semboller arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ses, Davul, Şaman, Sembol, Ritüel, Esrime.

A RESEARCH ON THE EVALUATION OF SYMBOLS FOUND ON THE SHAMAN DRUM AS PART OF SHAMANIST RITUALS

Abstract

It can be said that practices such as weddings, rituals, spells, and funerals are essential parts of Shamanism's traditional culture. Protective societies, auxiliary spirits, therapeutic spirits, shaman society, structure, values and hierarchies of the universe are used in rituals intertwined with music in societies with shamanism beliefs. One of the important features of shaman culture is that they apply their own mythologies with music, musical instruments and mythologies connected to music creator. With the help of sound and music, the shaman speaks to the helper souls and speaks to them through the songs. Ritual melodies and their meanings bring people together with powerful, uncontrollable, sacred and unexplored spiritual feelings. One of the most striking and important ritual objects in Shamanism philosophy, where music was so influential, was the drum. There is no ritual without a drum and no shaman without a drum. In addition to being an important ritual object of the drum, the effect of the shaman's ritual is strengthened by the symbols on the drum and it can perform its magical flights in the spiritual realms. Each shaman has pictured the drum on the drum by associating his experiences and experiences with certain objects. Drums and their drawings were taken from ancestors and passed on to future generations and these paintings became permanent

symbols and became a part of the Shamanist legend. For this reason, the place of the drum in Shamanism has been examined, the importance of the drum has been pointed out and the meaning of the symbols on the drum has been emphasized. The relationship between the drum and the symbols embroidered on the drum, one of the objects of importance in shamanist philosophy, was studied.

Keywords: Sound, Drum, Shaman, Symbol, Ritual, Trance.

GİRİŞ

Şamanizm felsefesinde diğer dinlerde olduğu gibi tanrısal kavramların ve kuralların olmayışından ya da doğrudan tanrısallıkla bağlantılı olmadığından din olarak tanımlanmayabilir. Şamanizm genel olarak ruhani birlikteliği, ruhun tedavi edilmesini sağlayan iyileştirici yönü daha ağır basan toplumsal uygulamalardan oluşmaktadır. Şaman da bu uygulamaları yapan lider konumundadır. Psişik düzen ve insanların yaşadığı doğal çevre, tanrısal yapılara göre daha baskın konumdadır. Bu düzen içerisinde şamanın üstlendiği görev, psişik âlem ile dünya yaşamı arasındaki bağlantıyı sağlama ve ruhani dünya ile olan bağlantıyı korumaya yönelik uygulamalar yapan bir aracı olmasıdır. Şamanın düzenlediği ritüeller vasıtasıyla dünya ve ruhani âlem arasında ilişki kurulabilir. Uygulanan ritüel ve ritüeller esnasında kullanılan nesnelere, şamanın deneyimlemeye çalıştığı trans etkisini güçlendirerek amacına ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Şamanlar, ruhani görevlerini yerine getirirken ritüeller düzenlerler ve ritüelin başarıya ulaşması için destek sağlayacakları objelerden faydalanırlar. Şamanların ayin esnasında kullandığı nesnelere; özel olarak seçilip biçimlendirilmiş bir asa, çeşitli kaplar, taşlar, şamanın giysisi, başlığı, giysisiyle birleştirdiği farklı kemik parçalarıyla birlikte türlü nesnelere, ok, yay ve muhtemelen en önemlilerinden biri olan davuldur. Davulun barındırdığı sembolik anlamlar ve ruhani güç diğer şaman objelerinden daha üstündür. Ayrıca davul, şamanın ve topluluğun esrime etkisini deneyimlemelerine yardımcı olması bakımından ritüellerin olmazsa olmazı olarak düşünülebilir.

Şamanın uyguladığı ayinlerde davul öne çıkar ve şaman davul aracılığıyla kutsal yolculuklarını gerçekleştirir, yer altına iner ve göğe yükselir. Davul, şamanın trans haline geçebilmesi için kendisi tarafından kullanılan en önemli enstrümandır. Esrime halinin etkili olması için ses ve müzik çok önemlidir ve davul bu görevi yerine getirir. Ayinlerde davulun sesi şamanın psikolojisi üzerine etki eder, esrime halini deneyimler ve bu sayede ruhani dünyayla bağlantı sağlayabilir. Şaman davulu ritüelin en önemli müzikal parçalarından biridir. Davul aracılığı ile şamanın yapmak istediği ritüelin etkisi güçlenir. Davulun çıkardığı sesin düzeyi, özellikle bas sesinin etkisi ve artan azalan ritimleri şamanın vermek istediği coşkuyu etkiler. Davul şamanın bu anlamda olmazsa olmazı bir obje haline gelir. Şaman davulunu deneyimleri ve yaşanmışlıkları aracılığıyla kişiselleştirir. Her şaman, yaşadıklarını ve deneyimlerini belirli objelerle ilişkilendirerek davulun üzerine resimsel olarak aktarır. Bu çizimler, atalardan alınıp gelecek nesillere aktarılmış ve zamanla kalıcı semboller haline gelerek Şamanist efsanenin bir parçası haline gelmiştir. Her sembolün farklı bir anlamı ve şamana kattığı farklı bir gücü vardır. Bu çalışmada şamanın en önemli enstrümanı olan, gücünü artıran davul ve üzerine çizilen sembollerden bahsedilecektir. Sözlü iletişim dışında görselliğin ve sembolizmin de bir iletişim aracına dönüşebileceği düşüncesi bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Şamanizm de ritüellerde ifade aracına dönüşen görsel iletişim biçimi, zaman içerisinde gelişerek varlığını yazıya bırakmıştır.

2. ŞAMANİZM'DE DAVUL

Müzik, insan ruhunun en derin noktalarına ulaşmak için kullanılan sanatların en çarpıcı olanı olarak düşünülebilir. Müziğin ve sesin insan ruhunu etkileyen gücü, matem tutarak, haykırarak, müzik ile uyumlu bir ağıt şeklinde duyguları ifade ederek ve şarkı söyleyerek duyguların dışa vurumu şeklinde bir duygu boşalımı aracılığıyla rahatlama yaşanarak hissedilebilir. Şamanlar da ritüellerinde sesin ve müziğin gücünü

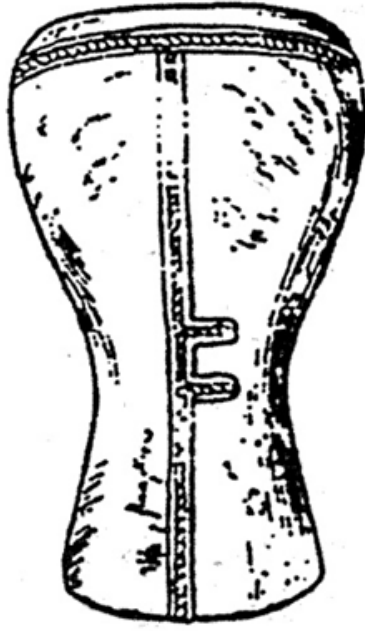
kullanarak daha başarılı ve etkili ayinler gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Şamanizm'in temelinde bulunan ve dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri de şamanların belirli psişik teknikleri kullanarak derin bir depresyon halinde iyileştirme yöntemleri kullanmalarındır. Şamanların kullandığı teknikler ise; durağan sesler, davul sesleri ve dans aracılığı ile kendilerini esrime ya da daha farklı bir eylem olan kendinden geçme haline sokmaları olarak sıralanabilir. Lommel şamanların trans halini "Bu durumda bilinç ortadan kalkar ve bilinçaltından görüntüler alınır." ifadesiyle tanımlamıştır (Lommel, 1967, s. 12). Şamanın esrime halinde deneyimlediği görüntüler tamamen birbirinden bağımsız içerikte olabilir fakat her zaman yaşadıkları kültürün efsaneleriyle ve kabilelerinin dünya görüşleriyle ilişkilidir.

Şaman ritüellerinde davul kullanımıyla birlikte kendinden geçme etkisi ortaya çıkmaya başlar ve farklı bir benliğe erişme noktasında bilinç yapısı değişir. Ritüel uygulandığı anda davulun derinden gelen bas seslerinin tesiriyle açık bilinç yapısı ortadan kalkar. Şamanın algıladığı görüntüler farklı bir algılama biçimiyle aktifleşir. Şaman kendinden geçme durumunda davul aracılığıyla ritim tutar, ritme uygun dans eder, bağlantı kurduğu ruhu taklit eder ya da o ruha ulaşabilmek için kendinden güçlü gördüğü bir hayvanın kılığına girer. Şamanın kullandığı ritüel nesnelere ve kullandığı sembolizm aslında alegorik bir anlatım yöntemidir. Davul sesinin şaman üzerindeki etkisi ve ritüellerde davul kullanımı hakkında Hoppal şu tanımları yapmıştır; "şamanın transa girdiği bir töreni başarıyla gerçekleştirebilmesi için uygun bir atmosfere ihtiyacı vardır. Müzik onu yaratmaya yardımcı olur. Hem melodik hem de ritmik desenler, katılımcılara basit, tekrarlayan ve tanıdık olmalıdır." (Hoppal, 2010, s. 38). Şaman davul çalarak sadece ruhlar dünyasını düzene sokulmayı ve topluluğa şans getirmeyi amaçlamaz, aynı zamanda belirli gruptaki bazı psikozların üstesinden gelmesi için de çalışır.

Şamanlar uyguladıkları ritüellerde davula çokça önem vermişlerdir, fakat davulun hangi amaçlarla kullanıldığına dair farklı görüşler de mevcuttur. Radlof'a göre; "Yakutlarda davul, ruhlar âlemine giden şamana refakat ettiği söylenen hayvanı temsil eder. Nitekim Yakut efsanelerinde o "şamanın atı" diye geçer. Buryatlarda da davul, şamanın ayin esnasında yaptığı seyahatlerde bindiği "at" tır." (Radlof, 2008, s. 131). Şaman kültüründe ata değer verilmesinden ve davulun da at derisinden yapılmasından dolayı, kullandıkları davulun atı temsil ettiği düşünülebilir. Bazı Orta Asya şaman hikâyelerinde, şamanın davulu bir araç gibi kullanarak gökyüzünde yedi kat boyunca gezdiğinden de söz edilir (Resim 1).

Asya şaman felsefesinde, şamanın ruhani dünya ile sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için davul çalma yetisine sahip olması gerekmektedir. Davul çalmak için kazanılması gereken yetenekler için uzun süreli eğitim gerektiğine vurgu yapan Perrin; "Sibiry'a'da, ruhları çağırmak ya da bu amaçla kişisel ilahiler bestelemek üzere uzun süreli bir davul çalma eğitimi öngörülür. Davul çalma becerisi ve ilahilerin yetkinliği, yardımcı ruhları daha fazla etkileme olanağı sunar." tanımını yapmıştır (Perrin, 2003, s. 45).

Resim 1: Pazırık Kurganında Bulunmuş Boynuzlu Davul (Bayat, 2006, s. 166).

Şaman ritüellerinde klasik şaman davulları dışında farklı biçimlerde davullar ve çeşitli enstrümanlarda kullanılmaktadır. Bu örneklerden biri olan boynuzlu şaman davulunun kullanımını Bayat şu şekilde ifade eder; “Şamanın dua şarkısı davulla müşahede edildiği gibi başka müzik aletleri, özellikle boynuzlu davul, homus (komus), flüt vb. ile de dua şarkılar okunduğu görülmektedir. Hem flüt hem de boynuzlu davul, Şaman davulu kadar eski çalgı aletidir.” (Bayat, 2006, s. 171).

Resim 2: Şor Şaman Davulu (Bayat, 2006, s. 202).

Davula Şamanist toplumlar içerisinde o denli kutsiyet ve önem verilir ki, davulun psişik dünya ile toplum arasında kurulan ilişkiyi desteklediği düşünülür (Resim 2). Bu düşünceyi Bayat şu şekilde açıklamıştır; “Nitekim Şaman da gerçekte bir aile başkanıdır. Bu bağlamda davul da Şamanla toplum, Şamanla ruhlar arasında bir bağıdır.” (Bayat, 2006, s. 195). Davula verilen kıymet, dünya ile ruhlar âlemi arasındaki ilişkiyle sınırlı kalmamış, abartılı bir görüş olarak düşünülebilecek eş konumuna kadar yükseltilmiştir. Bayat’ın tanımlaması, bu düşünceyi açıklamaktadır:

Davulun, Şamanın manevi eşi veya semavi eşi olması Altay-Sayan halklarından Şorlarda, Teleütlerde, Kumandinlerde, Çelkanlarda, Tubalarda geniş yayılmıştır. Ayrıca kadın ve çocukların davula dokunma yaşağının olması da davulun, Şamanın manevi eşi olduğunu tasdik eder. Hatta Şorlarda açık şekilde davulun, Şamanın karısı olduğu bildirilmektedir. (Bayat, 2006, s. 195).

2.1. Şaman İçin Davulun Önemi

Şamanların en değerli ritüel objeleri davulları olmuştur. Davul derin simgesel anlamlar barındırır ve şaman için büyümlü bir nesnedir. Şamanın uyguladığı bütün ritüellerde adeta onun eli ayağı gibi işlev görerek yardımcı haline gelmiştir. Davul aracılığıyla ruhlar dünyası ile temas kurulur, kötü ruhlar uzaklaştırılır ve büyümler uygulanır. Radlof şaman davulunun ne kadar hayati ve önemli olduğunu şöyle vurgular; “Ayin için elbisenin önemi yoktur, fakat şaman davulu önemlidir ve bu olmadan ayin bir kuvvet taşımaz.” (Radlof, 2008, s. 36). Radlof’un ifadesi davulun şaman ritüellerinde ki önemini ve davul olmadan başarılı bir ayin uygulanamayacağını göstermektedir. Eliade ise davula verilen önemle birlikte şaman davul ilişkisini şu şekilde tanımlamıştır:

Şamanı “dünyanın merkezine” taşımak veya havada uçmasını sağlamak için olsun, ruhları çağırarak ve “hapsetmek” için olsun, nihayet gürültüsüyle şamanın işine yoğunlaşmasını ve içinde dolaşmağa hazırlandığı manevi âlemlerle temas gelmesini sağlamak için olsun, şamanlık seansının yürümesi için vazgeçilmez bir öğedir (Eliade, 1999, s. 199-200).

Davul, şamanın karakterini ve kişiliğini yansıtan bir obje olarak düşünülebilir. Davulun şamanın kendisini yansıttığını Hoppal; “Şamanın şarkısına, şaman kimliğinin esas tanımlayıcısı davul eşlik eder.” Tanımıyla açıklamıştır (Hoppâl, 2015, s. 90). Şamanın davul ile bu kadar sıkı ilişki kurması ve ona hayati önem vermesi, başlangıçta davulun yapılması aşamasındaki objenin seçilimiyle ilişkilendirilebilir. Davul yapım aşamasındayken sıradan bir çalgı meydana getirmek için şekillendirilmemektedir. Onun belirli özellikleri olan ve şamanı tanımlayan, şamanın karakterini yansıtan bir ağaçtan, belirli işaretlerin ve yaşanmışlıkların karşılığı olarak şekillendirildiği söylenebilir. Eliade, şamanın rüyalarında evren ağacının bulunduğu mekânlara yapılan ruhani yolculuklar yaptığını söyler ve “davulunun kasnağını bu ağaçtan Yüce Varlığın bu iş için özel olarak düşürdüğü bir daldan yapar.” ifadesinde bulunur (Eliade, 1999, s. 200). Evren ağacı şamana yol göstermekte ve kişisel davul yapımı için kullanacağı dalı işaret etmektedir. Evren ağacının parçasıyla yapılmış olan davul şamana büyümlü özelliklerini kazandırabilir. Davul için kullanılacak parçanın seçiminde farklı toplumlarda veya şaman adaylarında çeşitlilik görülebileceğini belirten Eliade’nin tanımına göre, “Ostyak-Samoyed şamanı baltasını alır, gözlerini yumup ormana dalar ve rasgele bir ağaca dokunur. Ertesi gün arkadaşları davulun kasnağını bu ağaçtan çıkarırlar” (Eliade, 1999, s. 200-201). Diğer yandan Altay şamanları davul yapmak için kullanılacak uygun ağacı yardımcı ruhların desteğiyle orman içerisinde seçmişlerdir. Yakut şamalarında davul yapımı için uygun ağacın seçilimi için Eliade; “üstüne yıldırım düşmüş bir ağacın seçilmesi tasfiye edilir.” tanımını yapmıştır (Eliade, 1999, s. 201).

Şamanizm felsefesinde ritüellerde kullanılan davulun yerinin dramatik ve hayati olduğu düşünülebilir. Birbirinden farklı Şamanist toplulukların davullarını yaparken sadece enstrüman edinmek için yapmadıkları, davulu kendilerinin bir parçaları gibi gördükleri, şamanların yaşanmışlıklarının ve deneyimlerinin bir sonucu

olarak ortaya çıktığı, ruhların ve atalarının rehberliğiyle şekillendirildiği, üzerine işledikleri çizimlerle kişiselleştirdikleri ve sanatsal işlev gördüğü düşünülebilecek bir objeye dönüştürdükleri anlaşılmaktadır.

2.2. Şaman Davulunun Özellikleri

Davulun ritüelleri mutlak kullanımının yanında sihirli özellikleri olduğu düşünülmüş ve gelecekte haber alma amacıyla fallarda kullanılmıştır. Davulun barındırdığı büyüsel özellikleri ise onun özel bir ağaçtan seçilmesinden ve şamanın ruhsal bağlantılarıyla onu şekillendirmesinden ileri gelmektedir. Davul aracılığıyla bakılan fallardan biri olan davul altına şapka atarak uygulanan fal çeşidini Radlof şu şekilde anlatır; “Fal felaketi haber veriyorsa, şapkalar davuldan düşer, fakat iyi haber geliyorsa, herkes mümkün olan bir çabuklukla şapkasını alarak mutluluk bunun içinde kalsın diye sıkıca tutar.” (Radlof, 2008, s. 76).

Şaman adayları rüyaları aracılığıyla dünyanın merkezinde bulunan, şaman felsefesinde önemle saygı gösterilen evren ağacının bulunduğu yere gizemli yolculuklar yapmaktadırlar. Şaman adayı kutsal ağacın bulunduğu bölgeye ulaştığında ağacın bir dalından ritüellerinde kullanacağı davulu şekillendirir. Kutsal ağaç sayesinde şaman davulu büyü özelliklerini kazanmış olur. Şamanın yapacağı ruhsal yolculuklarda davulun sihirli özellikleri ona yardımcı olur. Eliade şaman davulunun kazandığı sihirli özellikleri yapacağı yolculuklarda kendisine nasıl yardım ettiğini şu şekilde ifade etmiştir; “Davulunun kasnağı Evren Ağacından yapılmış olduğu için, şaman davulunu çalmakla, sihirli bir şekilde bu ağacın yanına, yani “Dünyanın Merkezine” fırlatılmış olur; ve bu sayede göğe çıkabilir” (Eliade, 1999, s. 200). Şamanistlerin, davulun sihirli özellikleri olduğuna inanmaları ve güç içeren bir obje olarak görmeleri, davula sıradan bir obje olmaktan öte işlevler kazandırmıştır.

2.3. Davul Üzerine İşlenen Semboller

Her şamanın belirli aşamalardan ve zorluklardan geçerek oluşturdukları davullarını, yine yaşadıkları zorluklar neticesinde deneyimlenen yaşamışlıklarını davula çizimler ve bir takım eklemelerle birlikte işleyerek kişiselleştirdikleri görülmektedir. Davul üzerine aktarılan çizimlerin çok çeşitli olduğu görülmüştür ve anlatıları da birbirinden farklı olabilir. Her çizim şamanın ruhsal dünyasından görüntüler içermektedir ve çizimler artık o davulun şamanın kendisinden bir parça haline geldiğini göstermektedir.

Her şamanın yardımcısı ve destekleyicisi olan iletişimde olduğu ruhu vardır. Şamanlar ruhsal bağlantılarına göre davullarına resimler çizerler ve ona göre giyinebilirler. Davul üzerindeki çizimler kısmi olarak ruhların arzuları tatmin eder nitelikte olmalıdır, aksi halde ruhlar çizimleri kabul etmeyebilir ve şaman tekrar çizmek durumunda kalabilir (Resim 3). Yörükân, davul üzerindeki çizimlerin büyü etkiler barındırmasıyla birlikte ne çeşit figürler içerdiğini şu şekilde tanımlamıştır; “Davulda ve elbisedeki bu resimler, sihri birtakım çizgilerden, raks manzaraları, hayvan ve ağaç resimleri, ezcümle kaz, kurbağa, kurt, tavşan resimleri tezyinatından ibarettir.” (Yörükân, 2014, s. 76). Davul çizimlerinin çeşitli hayvan figürleri içermesi, şamanların doğaya ve hayvan ruhlarına saygı gösterdiklerini işaret etmektedir. Ayrıca şamanın davulunun ebadının büyüklüğü ve üzerine işlenen çizimlerin miktarı, şamanın ne denli güçlü olduğuna işaret etmektedir. Yörükân, şamanın gücünü göstermesi bakımından; “bazı kamların davullarında güneş, yıldız, ay vesair mukaddes şeylerin resimleri bulunur.” ifadesinde bulunur. Radlof’un davul üzerindeki şekil ve semboller hakkında söyledikleri şu şekildedir:

Cenubi Altaylılarda davulun derisindeki resimler kırmızı ve beyaz taş boya ile çizilir. Bunu çizenlere yürüçi denir. Resimler davulun hem dış, hem de iç yüzünde bulunur. Bunlar Şamanist dünya görüşü ile kurban merasimlerini aksettiren şekillerdir. Davulun derisinin üstündeki resimler, yerdeki bazı mevcudat ile gökteki efsanevi varlıklara aittir. Yukanya doğru sağda ay, solda güneş resmi vardır. İkisinin yanında görülen iki

küçük daire, fecirle şafağı temsil eder. Bunların arasındaki noktalar yıldızları gösterir. Ayrıca Ülgen'in kızlarını tasvir eden resimler ile kuş, geyik, ağaç vs. şekiller de vardır (Radlof, 2008, s. 129).

Resim 3: Şaman Davulunun Üst Bölümündeki Bazı Şekil ve Semboller (Bayat, 2006, s. 160).

Resim 4: Şaman Davulu Figürleri (Bayat, 2006, s. 197).

Davul üzerinde betimlenen diğer sembolik figürleri insan hayvan ilişkileri oluşturmaktadır (Resim 4). Şaman ölen hayvanın ruhunu tekrar canlandırabilir ve bu özelliği şamana baskın gücünü vermektedir. Hayvanın dirilen ruhu şamanın bedenine girebilir ve bu durumda şaman mitolojik bir hayvan insan karışımı varlığa dönüşebilir. Eliade, bu gelenek için şu ifadeyi kullanır; “ ‘Canlandırma’ töreni sırasında şamanın neden davul-hayvanın yaşamını anlatması gerektiği de buradan anlaşılır: Aslında o öykündüğü yetkin örneği, kabilesinin kökenindeki ilk ve temel canlıyı ululamaktadır.” (Eliade, 1999, s. 201-202). Örneğin, şamanlar kuşların uçabilme özelliğini üstün bir yetenek olarak görmüş ve bu özelliği taklit ederek kullanmaya çalışmışlardır. Kuşların üstün özelliklerine erişebilmek için tüylerini, kemiklerini vb. parçaları kullanarak kuşun gücünü elde etmeye çalışmışlardır. Şamanlar böylece göklere ve göklerdeki ruhlara erişebilme yeteneği kazandıklarını düşünmüşlerdir.

Bir diğer çeşit davul betimlemesinde ise şamanlar; davullar, hayvan biçimli yardımcı ruhlar ve insanlar bir arada olacak biçimde simgeleştirilmiştir. En çok dikkat çeken sembollerden biri de kartal insan karışımı figürdür. Bu figür için Hoppal şu açıklamayı yapmıştır; “Kartalın şamanların atası ve koruyucusu olduğuna inanılır, şaman giysilerinin kollarına kartal kanatları iliştilir, başlığı da kartal kafası ile süslenirdi. Davullarıyla birlikte tasvir edilen diğer şaman imgeleri ise oldukça gerçekçidir.” (Hoppal, 2015, s.60). Davula işlenen bu figür, ruhlarla kurulan iletişimde kartalın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Resim 5).

Resim 5: Şaman Simgesi, Kartal Başlı İnsan Bedeni (Hoppal, 2015, s.58).

Şamanizm kültürünün yaşandığı topluluklarda, avcılık insan hayatında dikkate değer bir yer kaplamaktadır. Bu nedenle topluluklar avlarının başarılı geçmesi için şamanlardan yardım istemişlerdir. Şaman ise yardımcı olabilmek için av büyüsü düzenlemiştir. Av büyüsünün verimli olabilmesi için davula çizilmesi gereken semboller için Hoppal şu ifadeleri kullanmıştır; “Basitçe anlatmak gerekirse, avdan önce, avlanacak olan hayvan, ardından da hayvanın vücuduna kullanılacak silahın (mızrak ya da ok) göstergesi çizilir.” (Hoppal, 2015, s.77). Hoppal’ın ifade ettiği mızrak ve av hayvanı görselde görülebilmektedir (Resim 6).

Resim 6: Av Büyüsü (Hoppal, 2015, s.78).

Resim 7: Av Sahnesi (Hoppal, 2015, s.104).

Av sahneleri ve hayvan-insan karışımı ruhani varlıkların dışında, şaman davullarında gökyüzü sahnelerinin çokça işlendiği görülebilir (Resim 7). Bunun birincil sebebi, şamanların gök inancı ve göğe verdikleri kutsallıktır. Bir şaman davulu üzerine yıldızların sembolleri işlenmiş ve bu sembollerin işlendiği davulu kullanan şamanın, yıldızların yaydığı ışık aracılığıyla yollarını aydınlattıklarına inanmışlardır. Bu inanişe Roux farklı bir yorum getirerek şu ifadeyi kullanmıştır; “Belki de, bunlar ölünün karanlık dünyasına (eğer öte dünya, karanlık bir dünya sayılır ise) girmesi anında, ışıktan oluşan varlığı hatırlatmak istemektedirler.” (Roux, 1994, s. 105). Her ne amaçla kullanılıyor olsa da, gökyüzü için kullanılan sembollerin şamanlar için çok önemli olduğu anlaşılabilmektedir.

Genellikle Gök Tanrı’yı tanımlaması için davulun üst kısmı kullanılmıştır. Çoruhlu’nun anlatımına göre; “Söz konusu yerde, ay (eksenin ya da eezi’nin sağında) ve güneş (solda), ayrıca kozmolojik-astrolojik

bakımdan önemli sayılan yıldızlar bulunur.” (Çoruhlu, 2002, s. 81). Bu çizimler ve semboller, şamanlardan daha önce var olmuş eski toplumların kültürleriyle bağlantılı olabilir. Gökyüzü sembollerinin tarifi için Çoruhlu anlatımına şu şekilde devam eder; “Ay ve güneşin iki yanında, bazı davullarda bulunan iki daireden biri, tan vaktini, diğeryse güneşin batışını temsil eder” (Çoruhlu, 2002, s. 81). Bu tanımlamalar, gökyüzü ve doğa sembolizminin davullara detaylıca aktarıldığını göstermektedir.

Davulun alt kısmı genel olarak yeryüzü olaylarını tasvir etmektedir. Bu kısımda çoğunlukla Hayat Ağacı'nı temsilen sembolleştirilen bir ağaç çizimi bulunur ve Çoruhlu'nun açıklamasında, şamanın kendisi;

Şamanın tözünü ya da kurbanını ifade eden hayvan tasvirleri (örneğin geyik) ya da baydara olarak anılan yere çakılmış bir kazığın çatalına yerleştirilen, bir ucu yerde bir ucuysa gökyüzüne doğru uzanan sırığa geçirilmiş, kurban edilmiş hayvanın kafatası ve derisini ve aynı zamanda onun bulunduğu yeri gösteren tasvir bulunur. Bir takım davullarda Ülgen'in kızlarını temsil eden resimler de vardır (Çoruhlu, 2002, s. 81).

Resim 8'de görüldüğü gibi, Orta Asya Şamanist felsefeyi benimsemiş topluluklarda çoğunlukla davul biçimsel olarak merkezden çizilen çizgilerle ikiye bölünür (Resim 8). Bölüntülerden biri yer altı diğeryse gökyüzü âlemini yansıtmaktadır. Bölüntülenen bu çizimlerin, Şamanizm felsefesindeki evreni temsil ettiği düşünülebilir.

Resim 8: Koçin Şaman Davulu (Bayat, 2006, s. 207).

Görseldeki davulda (Resim 9), davulun yukarı kısmı göğü ifade etmektedir ve aşağı kısımdan bir şeritle ayrılarak üçgen çizimleriyle tamamlanmıştır. Burada çizilen üçgenlerin yerdeki kutsal dağları temsil ettiği düşünülebilir ve bir eğri şeklinde davulu boydan boya geçer. Bazı şaman topluluklarında dağlara tanrısal vasıflar yüklenmiş ve kutsal ruhları olduğu düşünülmüştür. Çoruhlu'nun tanımlamasında davul hakkındaki diğer detaylar şu şekilde verilmiştir; “Burada görülen atlar ve kuşlar şamanın elçileridir. Üst kısımda yer alan kafesler, gök varlıklarının muhafızı olan, kuş şeklindeki ruhları yakalamak için şamanlar tarafından kullanılır. Davulun yüzeyinin sağ yanı boyunca, Dünya Ağacını simgeleyen tasvirler bulunur.” (Çoruhlu, 2002, s. 84). Göğü temsil eden üst kısımda ay, güneş ve bir takımyıldızlar birlikte sembolize edilmiştir.

Resim 9: Minusink Bölgesinden Bir Şaman Davulunun Ön Tarafı (Çoruhlu, 2002, s. 84).

Şamanlar, ayinlerinde ruhlarla iletişime geçtiklerinden dolayı davulun iç bölgesindeki resimleri kendilerini temsil edecek şekilde düzenlerler. Davulun yüzeyindeki çizimlerin farklı insanları tanımladığını ifade eden Bayat, bu çizimler için; “hem ata Şamanların hem de Şaman ruhlarının tasvirleridir.” Açıklamasını yapar (Bayat, 2006, s. 210). Davulun merkezindeyse farklı dünyaları bir arada tuttuğuna inanılan hayat ağacı çizimi yer alır. Şaman için bu ağaç gök ile yer arasında geçiş için kullanılır.

Tatarların kullandıkları davulun her iki tarafı da sembollerle betimlenmiştir. Davul üzerine işlenen semboller küçük bir evren anlatısı gibidir. Diğer örneklerle benzer şekilde bir sınır göğü ve yeri ayırarak ikiye böler. Eliade, tatar davulundaki mini evren tarifini şöyle anlatır;

Evren Ağacı, yani şamanın kurban töreninde tırmandığı kayın, kurban edilen hayvan (at), şamanın yardımcı ruhları, göksel yolculuğunda ulaştığı Güneş ve Ay, ölümler âlemine indiğinde içine girdiği, (Ölümler Hakiminin yedi oğlu ve yedi kızıyla birlikte) Erlik Han'ın Yeraltı dünyası, vb. gibi, bir anlamda şamanın geçtiği yolu ve serüvenlerini özetleyen bütün bu öğeler davulun üzerinde resimler şeklinde karşımıza çıkar (Eliade, 1999, s. 203-204).

Davul sembolizminde başat element, boyutlar arası transfer sağlanması ve bu vasıtayla Şamanist

evrende esrime hali deneyimlenerek oluşturulan yolculuğa dair simgesellik oluşturulmasıdır. Bu semboller aracılığıyla uygulanacak olan ritüelin hazırlık aşamasını, ruhlarla kurulacak iletişim ve ruhların kontrol edilmesi oluşturmaktadır. Böylece şaman davul çalarak esrime haline varabilir. Eliade; “Davula “şamanın atı” denmesi de bundandır (Yakutlar, Buryatlar). Altay davulunun üzerinde bir at resmi vardır; şaman davulu çalarken atının üstünde göğe çıktığı kabul edilir” tanımıyla, davuldaki at sembolizminin trans haline ulaşmada ne kadar yardımcı olduğunu vurgulamıştır (Eliade, 1999, s.204).

Davulların üzerinde, şamanların savaşçılıklarını tanımlayan emareler bulunabilir. Bir takım şaman davullarında onların savaşçı niteliklerini gösterebilecek ok, yay ve silahlanmış karakterler görülebilir. Bunu destekleyen ifadeyi Bayat şöyle açıklamaktadır; “Şamanlar yanlarında taşıdıkları yay okla beraber davullarına da yay ok çizmekle toplumun savaşçısı olduğunu kanıtlamış olur” (Bayat, 2006, s. 167). Bu ifade davulun müzikal ve ritüel kullanımlarından daha fazlası olduğunu, şamanın kimliğinin çizimler aracılığıyla tanımlandığını göstermektedir.

Resim 9: Altay Şaman Davulu (Bayat, 2006, s. 206).

Bu tanımlamaların gösterdiği ortak noktalardan biri de her şamanın farklı hayat tecrübeleri sayesinde edindiği bilgiler aracılığıyla oluşturduğu deneyimlerin, şamanın kendi kişisel biricik ritüel objesi olan davulunu meydana getirmesinde oldukça etkili olduğu düşüncesidir. Yapılan her davulun dayandığı bir hikâyesi, kendisine has kullanıldığı bir malzemesi, onu şekillendiren şamanı tanımlayan bir çizimi vardır (Resim 10). Davulun üzerindeki çizimler şamanın kimliğini ifade etmektedir. Başka bir eşi yoktur. Şaman, bu sayede kendisinden önce atalarından devraldığı tekelliği kendisi yöneterek toplumu yönlendirebilir ve bir bakıma ölümsüzlüğe erişmiş gibi düşünülebilir.

Şamanların esrimeli uçuşları, ruhani efsaneler ya da yolculukları ile alakalı bütün mitler, oluşturulan imgeler, semboller ve ritüeller esnasında hissedilen trans hali, “insanların ulaşamadığı bölgelerde insanüstü yol ve yöntemlerle çıkılan mistik yolculukların, mecazlı ifadeleridir.” (Eliade, 1999, s. 205). Şamanların davullarını kullanmasıyla birlikte sembollerin insanlar üzerinde oluşturduğu güçlü etkinin alegorik anlatımları güçlendirdiği ve bir bütün olarak toplumsal yaşam biçimi haline geldiği söylenebilir.

SONUÇ

Şamanlar, kendilerine inanan toplulukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik büyü uygulayıcılarıdır. Gerçekleştirmek istedikleri veya insanların ihtiyaç duydukları sihirli uygulamaları ritüeller aracılığıyla aktarırlar. Bu ritüellerin insanlar üzerindeki etkisini kuvvetlendirebilmek için çeşitli müzik aletlerini özellikle parçaları gibi düşündükleri davulu kullanırlar. Etkisini kendisinin belirlediği davulu çalarak trans haline geçip büyüün uygulanacağı insanlara bu etkiyi güçlü bir şekilde aktarırlar. Çünkü ses şamanın transa girmesine yardımcı olmakta ve çevresini etkilemesinde yardımcı olmaktadır.

Tamamen şamana ait olan ve onun parçası gibi düşünülen davul aynı zamanda üzerine çizilen ve şamanın kendisi tarafından yapılan sembollerle de öne çıkar. Bu sembollerle oluşturulan sembolizm ayinle ilgili atmosferine güç katmakta ve semboller aracılığıyla efsaneler desteklenmektedir. Bu çizimlerin her biri, bir sembolü ifade eder ve ritüel sırasında şamanın esrime halini kuvvetlendirerek kendinden geçmesine yardımcı olur. Özellikle, hayat ağacı gibi şamanlar tarafından önemli kabul edilen semboller, davul üzerine daha belirgin çizilmiştir. Davul üzerinde vurgusu artırılan semboller şamanın vermek istediği sihirli etkiyi arttırarak coşkusunu körüklemiş, esrime halinin etkisini delilik seviyelerine taşımıştır. Davul üzerindeki sembolizm ile birlikte, benzer sembollerin ritüel sırasında kıyafetleri, çevresi gibi yakınında ve etrafında bulunması esrime halinin deneyimlenmesini hızlandırdığı söylenebilir. Bunun yanında şamanlar, toplumun savaş, kıtlık, hastalık vb. ihtiyaçlarına da semboller aracılığıyla şifa bulmaya çalışmışlardır.

Davulun günümüzde bazı dini ritüellerde dini atmosferi desteklemek için kullanıldığı görülebilir. Müzikle birlikte uygulanan törenler, tıpkı şamanların ritüellerinde kullandıkları davulların üzerine çizilen sembolere benzer şekilde çeşitli sembolizm örnekleri içermektedir. Din adamı veya şaman gibi manevi önderlerin müzikle birlikte farklı sembollerini kullanmaları, sembolizmin ruhani atmosferi güçlendirdiğini düşündürebilir.

Şamanların davullarını yapım süreci incelendiğinde, davul yapım aşaması Şamanizm felsefesi içinde dinsel bir etki atfedilebilecek kadar önemli uygulamalardan biri olarak kabul edilebilir. Araştırılan birçok aşamada davulların ritüellerin olmazsa olmazı olmasının yanında, toplumsal olayların düzenlenmesinde ve insanların hayatlarının düzenlenmesinde, ruhsal bağlantılar kurulmasında, gelecekte haber almada, fallarda, oyunlarda birçok işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şamanlar kendi ruhani dünyalarını, yaşadıklarını, gördüklerini ve deneyimlerini resimsel olarak davul üzerine aktarmışlardır. Şamanlar bu şekilde dünyada kendi izlerini bırakmayı düşünmüş ve ruhani dünyada ölümsüzlüğe ulaşmaya çalışmış olabilirler. Davul üzerine işlenen resimler, tıpkı ilkel insanın mağara duvarına çizdiği sanatın ilk örnekleri gibi saf ve yaratıcılığın en yalın hali gibidir. Bu resimler aracılığıyla şaman kendi iç dünyasını bir ifade şekline dönüştürmüştür. Şamanın davuluna çizdiği her bir sembol kendisinden parçalar içeriyor olmasının yanında, atalarından gelen sözlü ve görsel hikâyeleri de barındırır. Böylece şamanın davul üzerinde oluşturduğu sembolizm, atalarından geleceğe doğru gelişerek devam eder. Bugünün toplum yapısıyla kıyaslandığında, Şamanizm felsefesi en ilkel ve eski inanışlardandır ve bununla birlikte, mağara duvarına kendi el izlerini bırakarak toplum yapılarını ve avcılık sahnelerini duvarlara işleyerek hayvanların ruhlarına saygılarını yansıtan, yaptıklarını atalarından alıp gelecek nesillere aktarmaya çalışan ve sonsuzluğa kendilerinden bir iz bırakmayı düşünen ilkel insanların inanışlarına benzemektedir. Davul üzerine çizilen birbirinden farklı resimlerin hepsinin farklı sembolik anlamları olduğu ve farklı amaçlarla çizildikleri görülmüştür. Totem inancının baskın olduğu Şamanist toplumlarda, toplumun semboller aracılığıyla bir arada olduğu ve bu sembollerini davulunda bir araya getirerek kontrol eden şamanın önderliğinde imgelerin toplumsal efsanelere dönüştüğü anlaşılmıştır. Davul ve üzerine işlenen semboller tıpkı modern çağın sanat nesnelere gibi işlev görmüştür. Yaşanılan kültür, semboller aracılığıyla geleceğe aktarılmıştır. Kültür aktarımında, deneyimlerin rolü şaman davulları üzerinden incelenmiştir.

KAYNAKÇA

- Bayat, Fuzuli. (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çoruhlu, Yaşar. (2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, Mircea. (1999). Şamanizm (İ. Birkan, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Hoppâl, Mihály, Janos, Sipos. (2010). Shaman Songs. Budapeşte: Uluslararası Şaman Araştırmaları Topluluğu.
- Hoppâl, Mihály. (2015). Şamanlar ve Semboller (F. Sel, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lommel, Andreas. (1967). Shamanism- The Begening of Art. New York- Toronto: McGraw Book Company.
- Perrin, Michel. (2003). Şamanizm (B.Arıbaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Radloff, Wilhelm. (2008). Türklük ve Şamanlık (A. Temir, T. Andaç ve N. Uğurlu, Çev.). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Roux, Jan Paul. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini (A. Kazancıgil, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Yörükân, Yusuf Ziya. (2014). Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri: Şamanizm. İstanbul: Ötüken Neşriyat.